

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

Latvijas Republikas vārdā

Rīgā 2021. gada 15. janvārī

lietā Nr. 2020-21-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētāja Sanita Osipova, tiesneši Aldis Laviņš, Gunārs Kusiņš, Daiga Rezevska, Jānis Neimanis un Artūrs Kučs, pēc Artjoma Zablocka konstitucionālās sūdzības, pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, kā arī 19.² un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2020. gada 16. decembra tiesas sēdē izskatīja lietu

“Par Latvijas Sodu izpildes kodeksa 45. panta piektās daļas pirmā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam”.

Konstatējošā daļa

1. Ar grozījumiem Latvijas Sodu izpildes kodeksā (turpmāk – Kodekss), kuri stājās spēkā 2004. gada 9. decembrī, Kodeksa 45. pants tika papildināts ar jaunu ceturto daļu šādā redakcijā: “Notiesātajiem nav atļautas satikšanās ar apcietinātām personām un personām, kuras izcieš sodu citās brīvības atņemšanas iestādēs.” Ar 2011. gada 14. jūlija grozījumiem šī panta daļa tika papildināta ar tekstu, ka brīvības atņemšanas iestādes priekšniekam ir tiesības aizliegt notiesātajam tikt ar konkrētu personu drošības apsvērumu dēļ, kā arī ar regulējumu par šāda lēmuma apstrīdēšanu un pārsūdzēšanu. Savukārt pēc 2012. gada 20. decembra grozījumu spēkā stāšanās līdzšinējā ceturto daļa tiek uzskatīta par piekto daļu. Kopš 2015. gada 14. jūlija Kodeksa 45. panta piektā

daļa ir spēkā šādā redakcijā: “Notiesātajiem nav atļautas satikšanās ar apcietinātām personām un personām, kuras izcieš sodu citās brīvības atņemšanas iestādēs. Brīvības atņemšanas iestādes priekšnieks ar lēmumu var aizliegt notiesātajam tikties ar konkrētu personu drošības apsvērumu dēļ.”

2. Pieteikuma iesniedzējs – Artjoms Zablockis (turpmāk – Pieteikuma iesniedzējs) – uzskata, ka Kodeksa 45. panta piektās daļas pirmais teikums (turpmāk – apstrīdētā norma) neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 96. pantam.

Pieteikuma iesniedzējs, izciešot sodu brīvības atņemšanas iestādē, lūdzis tās priekšniekam atļaut ilglaicīgu satikšanos ar savu māti, kura tobrīd izcieta sodu citā brīvības atņemšanas iestādē, taču bija saņēmusi attiecīgās iestādes priekšnieka atļauju īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju. Pamatojoties uz apstrīdēto normu, tās brīvības atņemšanas iestādes priekšnieks, kurā sodu izcieta Pieteikuma iesniedzējs, esot atteicies apmierināt viņa lūgumu.

No tiesībām uz privātās dzīves neaizskaramību, kas aizsargātas ar Satversmes 96. pantu, izrietot arī valsts pozitīvais pienākums palīdzēt personai ieslodzījuma laikā uzturēt attiecības ar tuviniekiem, tādējādi mazinot ieslodzījuma negatīvās sekas. Valstij, lemjot par saviem pozitīvajiem pienākumiem, katrā individuālā gadījumā vajagot rast taisnīgu līdzsvaru starp sabiedrības interesēm, no vienas puses, un attiecīgās personas interesēm, no otras puses.

Viens no starptautiskajiem dokumentiem, kas attiecināmi uz izskatāmo lietu, esot Eiropas Padomes Ministru komitejas 2006. gada 11. janvāra ieteikumi Rec(2006)2 “Eiropas cietumu noteikumi” (turpmāk – Eiropas cietumu noteikumi). Saskaņā ar šiem noteikumiem ieslodzītajiem vajagot ļaut satikties un sazināties ar ģimenes locekļiem, cik vien bieži tas iespējams, lai stiprinātu ģimenes attiecības. Turklāt satikšanās kārtībai esot jābūt tādai, lai ieslodzītie varētu saglabāt un stiprināt ģimenes attiecības pēc iespējas normālos apstākļos. Arī Latvijā ar brīvības atņemšanas sodu notiesāto personu resocializācijas politikas plānošanas dokumentos esot ietverta atziņa, ka arī starp notiesātajiem ir vēlama jebkāda veida saskarsme, kurai ir labvēlīga ietekme.

Tiesību uz privātās dzīves neaizskaramību ierobežojums, kas ietverts apstrīdētajā normā, esot noteikts ar likumu, un tam esot leģitīms mērķis – sabiedrības drošības aizsardzība. Taču neesot ievērots samērīguma princips.

Pieteikuma iesniedzējs, vērtējot apstrīdētajā normā ietvertā tiesību ierobežojuma samērīgumu, norāda, ka šāds ierobežojums atsevišķos gadījumos, kad pastāv aizdomas, ka no ieslodzīto satikšanās varētu izrietēt jauna noziedzīga nodarījuma izdarīšanas iespējamība, varētu būt pamatots. Tomēr ne visos gadījumos ieslodzīto savstarpēja kontaktēšanās novedīšot pie sabiedrības drošības apdraudējuma. Turklāt apstrīdētās normas dēļ pašlaik esot izveidojusies tāda absurda situācija, ka ieslodzītie drīkst diendienā tikties cits ar citu vienā brīvības atņemšanas iestādē, bet nedrīkst tikties tad, ja izcieš sodu dažādās brīvības atņemšanas iestādēs, lai gan pirmajā gadījumā risks, ka varētu tikt izdarīts jauns noziedzīgs nodarījums, esot lielāks. Pieteikumā argumentēts, ka apstrīdētajā normā neesot pietiekami ņemtas vērā Latvijas tiesību aktos un Latvijai saistošajos starptautiskajos tiesību aktos ietvertās bērna tiesības un to nozīmīgums, kā arī bērna vislabākās intereses.

Tāpat apstrīdētā norma neesot savienojama ar Kodeksa 45. panta piektās daļas otro teikumu, kas dod brīvības atņemšanas iestādes priekšniekam rīcības brīvību izlemt, vai notiesātajam būtu aizliedzams tikties ar kādu konkrētu personu. Apstrīdētajā normā šāds aizliegums esot ietverts pat bez brīvības atņemšanas iestādes priekšnieka izvērtējuma.

Apstrīdētajā normā ietvertā aizlieguma leģitīmo mērķi varot sasniegt ar indivīda tiesības mazāk ierobežojošu līdzekli. Šāds līdzeklis būtu lēmuma pieņemšana pēc individuālu apstākļu izvērtēšanas, apsverot plānotās satikšanās ietekmi uz sabiedrības drošību, kā arī to, vai konkrētā satikšanās apdraud soda izpildes mērķus un bērna attīstību. Notiesātajam nelabvēlīga lēmuma pieņemšanas gadījumā atteikumam vajadzētu būt pamatotam un argumentētam. Tādu ieslodzīto satikšanās, kuri izcieš sodu dažādās brīvības atņemšanas iestādēs, gan jebkurā gadījumā būtu iespējama tikai tad, ja vienam no viņiem būtu piešķirtas tiesības īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 96. pantam.

Kodeksa 45. panta pirmā, otrā un trešā daļa paredzot ieslodzītajiem divu veidu satikšanās ar radniekiem un citām personām – īslaicīgas un ilglaicīgas satikšanās. Pirmās veicinot sociāli lietderīgu saikņu saglabāšanu un atjaunošanu, bet otrās – radniecisko un ģimenes sakaru saglabāšanu. Apstrīdētā norma aizliedzot notiesātajam tikties ar apcietinātām personām un personām, kuras izcieš sodu citās brīvības atņemšanas iestādēs. Tā neparedzot citādu regulējumu gadījumos, kad vienlaikus dažādās brīvības atņemšanas iestādēs sodu izcieš notiesātās personas, kuras savā starpā ir radnieki. Tādējādi apstrīdētā norma Pieteikuma iesniedzējam ierobežojot Satversmes 96. pantā ietvertās tiesības. Taču brīvības atņemšana jau automātiski sevī ietverot noteiktus pamattiesību ierobežojumus.

Pēc Saeimas ieskata, apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu. Tāpat šim ierobežojumam esot legītīms mērķis – sabiedrības drošības un citu personu tiesību aizsardzība. Apstrīdētā norma esot cieši saistīta arī ar notiesāto personu resocializāciju, jo notiesāto savstarpējas satikšanās aizliegums soda izciešanas laikā kalpojot tieši resocializācijas atbalstam. Lai resocializācijas norise būtu pēc iespējas veiksmīgāka, soda izpildes laikā esot svarīgi novērst vai mazināt noziedzīgas uzvedības riskus. Notiesāto savstarpējas satikšanās aizliegums soda izciešanas laikā palīdzot notiesātajam saraut saikni ar noziedzīgo vidi un personām, kuras iepriekš ir ietekmējušas noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu vai veicinājušas antisociālas personības veidošanos.

Antisociālu sabiedrības pārstāvju savstarpēja kontaktēšanās paaugstinot recidīva risku pēc soda izciešanas un neveicinot personas labošanos, kā arī varot apdraudēt kārtību ieslodzījuma vietās. Tādēļ drošības un kārtības uzturēšanai brīvības atņemšanas iestādēs tiekot veikta notiesāto klasifikācija. Tādējādi netiekot pieļauta nevēlama bīdrosšanās, kā arī tādas informācijas – piemēram, informācijas par situāciju dažādās brīvības atņemšanas iestādēs vai plāniem izdarīt soda izpildes režīma pārkāpumus vai noziedzīgus nodarījumus – aprīte

starp notiesātajiem, kura varētu apdraudēt cietuma iekšējo kārtību un sabiedrības drošību kopumā.

Ja vairāki vienas ģimenes pārstāvji izcieš sodu brīvības atņemšanas iestādēs, šādu ģimeni varot uzskatīt par tādu, kas turas pie antisociālām un apšaubāmām vērtībām. Šādi radinieki, iespējams, arī kopīgi veikuši noziedzīgus nodarījumus. Tādēļ šādu notiesāto savstarpējie kontakti neesot vēlami, jo neveicinot notiesātā resocializāciju un varot apdraudēt gan brīvības atņemšanas iestādes iekšējo kārtību, gan sabiedrību kopumā. Tas attiecoties arī uz notiesāto tikšanās ar apcietinātajiem, kas atrodas izmeklēšanas cietumos.

Apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums esot piemērots legītimā mērķa sasniegšanai. Legītimo mērķi neesot iespējams sasniegt ar individuāla izvērtējuma palīdzību. Atļauja notiesātajiem satikties ar apcietinātajiem un notiesātajiem, kuri atrodas citās ieslodzījuma vietās, varot radīt tādu situāciju, ka satiekas divas personas, kas notiesātas vai tiek turētas aizdomās par viena noziedzīga nodarījuma izdarīšanu. Tāpat, ja šāda atļauja tiktu paredzēta, būtu jālemj par to, kā šādas satikšanās varētu organizēt. Ļaujot ieslodzītajiem patstāvīgi nokļūt no vienas ieslodzījuma vietas citā, tiktu apdraudēta sabiedrības drošība, turklāt neesot skaidrs, par kādiem līdzekļiem tiktu segti notiesātā pārvietošanās izdevumi. Ja tiktu nodrošināta konvojšana, tas uzliktu papildu slogu Valsts policijai un ieslodzījuma vietām. Abi risinājumi prasītu nesamērīgi lielu ieguldījumu no valsts.

Visbeidzot esot jāņem vērā tas, ka notiesātie savā starpā var sazināties, nosūtot un saņemot vēstules, kā arī sazvānoties. Atsevišķu kategoriju notiesātajiem jau šobrīd esot iespēja sazināties, izmantojot videozvana iespējas.

4. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 96. pantam.

Satversmes 96. pantā noteiktās tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību ietverot sevī tiesības veidot un uzturēt attiecības ar ģimenes locekļiem un citiem cilvēkiem, tostarp arī tad, ja persona atrodas ieslodzījumā. Tomēr šīs tiesības neesot absolūtas.

Pamattiesību ierobežojums, ko rada apstrīdētā norma, esot noteikts ar likumu. Aplūkojot ierobežojuma leģitīmo mērķi, esot jāņem vērā, ka brīvības atņemšanas soda pamatuzdevums ir notiesāto resocializācija – tādu pasākumu kopuma īstenošana soda izciešanas laikā, kas veicina notiesātā spēju iekļauties sabiedrības noteiktajās normās un neizdarīt noziedzīgus nodarījumus pēc atgriešanās no soda izciešanas vietas. Resocializācija palīdzot saraut saikni ar noziedzīgo vidi, ar personām, kuras tieši vai netieši ietekmējušas noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu, kā arī ar personām, kuras ietekmējušas vai veicinājušas antisociālas (kriminālas) personības vai dzīves uztveres veidošanos. Savukārt esot jāveicina sociāli pozitīva un resocializācijas procesam nepieciešama kontaktēšanās ar tādiem ģimenes locekļiem, kuriem ir pozitīva ietekme uz notiesāto.

Tieslietu ministrija vērš uzmanību uz ārvalstīs veiktiem pētījumiem, kuros konstatēts, ka tuva radnieka izdarītam noziedzīgam nodarījumam ir tieša ietekme uz personas individuālo noziedzīgas uzvedības risku. Šis secinājums apliecinot to, ka ģimenē, kurā ir vairākas ieslodzītās personas, dominē kriminālas vērtības un antisociāla attieksme. Tādējādi neesot atbalstāma ieslodzīto personu tikšanās klātienē, kas ir ciešākais kontaktēšanās veids, jo ieslodzītais, kurš resocializācijas gaitā nav panācis vērā ņemamu progresu, varot ļoti būtiski ietekmēt otra ieslodzītā vēlmi mainīties.

5. Pieaicinātā persona – Latvijas Republikas tiesībsargs – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 96. pantam.

Tiesībsargs norāda, ka apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums uzskatāms par noteiktu ar likumu un tam esot saskatāmi leģitīmi mērķi – sabiedrības drošības un citu personu tiesību aizsardzība. Ierobežojums esot noteikts, lai novērstu dažādus kārtības un drošības apdraudējumus, kas varētu rasties, savstarpēji satiekoties divām personām, kuras izcieš sodu dažādās ieslodzījuma vietās.

Vērtējot tiesību ierobežojuma nepieciešamību demokrātiskā sabiedrībā, esot norādāms, ka atrašanās brīvības atņemšanas iestādē jau pati par sevi ierobežo

personas iespējas netraucēti baudīt tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību. Tomēr nevienam ierobežojumam nevajadzētu būt stingrākam par to, kas ir absolūti nepieciešams tā mērķa sasniegšanai, kura labad attiecīgais ierobežojums ir paredzēts. Cietuma režīmā vajagot būt iekļautiem ieslodzījuma radīto desocializējošo seku kompensēšanas veidiem.

Tiesībsargs norāda, ka izprot drošības apsvērumus, kas bija par pamatu apstrīdētajā normā ietvertā aizlieguma noteikšanai. Lai gan daļā gadījumu attiecīgās satikšanās patiešām nebūtu vēlamas, esot jāņem vērā tas, ka cilvēktiesību standartiem atbilstošā soda izpildes sistēmā personas tiesību ierobežošanai jābūt balstītai uz individuālu izvērtējumu.

Apstrīdētajā normā ietvertais aizliegums esot nesamērīgi plašs, jo aizliedz arī tādas satikšanās, kas pašas par sevi neradītu sabiedrības drošības vai citu personu tiesību apdraudējumu. Ja normatīvajos aktos nav noteikta iespēja veikt individuālu izvērtējumu sakarā ar notiesātās personas lūgumu ļaut tai satīties ar citu notiesāto vai apcietināto, tad vispār netiekot veikta sabiedrības un konkrētā indivīda interešu līdzsvarošana.

Tiesībsargs jau vairākkārt esot Saeimai paudis viedokli, ka apstrīdētā norma būtu izslēdzama no Kodeksa. Tāpat esot jāņem vērā Eiropas Cilvēktiesību tiesas un Satversmes tiesas spriedumi, kuros akcentēta individuāla izvērtējuma nepieciešamība. Individuāla izvērtējuma paredzēšana nenozīmētu to, ka notiesātais drīkstēs tīties ar jebkuru citu notiesāto vai apcietināto. Jau šobrīd Kodekss paredzot brīvības atņemšanas iestādes priekšniekam iespēju drošības apsvērumu dēļ aizliegt notiesātajam tīties ar kādu konkrētu personu. Tādējādi individuāla izvērtējuma veikšana neuzliktu neparedzamu un nesamērīgu administratīvo slogu ieslodzījuma vietas administrācijai.

Turklāt gadījumos, kad notiesātās personas sodu izcieš dažādās ieslodzījuma vietās, to tikšanās iespējama tikai tad, ja vienam no notiesātajiem brīvības atņemšanas iestādes priekšnieks pēc visu ar šādu tikšanos saistīto risku izvērtēšanas devis atļauju īslaicīgi atstāt ieslodzījuma vietu. Šāda atļauja tiek dota, ņemot vērā sabiedrības drošības apdraudējuma iespējamību. Turklāt neesot

pamata uzskatīt, ka drošības pasākumiem šādās tikšanās reizēs vajadzētu būt ievērojami lielākiem nekā cita veida tikšanās reizēs.

Visbeidzot, iespēja sazvanīties un sarakstīties nevarot tikt pielīdzināta reālas tikšanās reizēm.

6. Pieaicinātā persona – Ieslodzījuma vietu pārvalde – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 96. pantam.

Kodeksā esot noteikts to personu loks, kuras var apmeklēt notiesātās personas cietumā, kā arī paredzēti gadījumi, kad satikšanās ir aizliegta. Tie esot gadījumi, kad persona ir notiesāta, tai ir piemērots drošības līdzeklis – apcietinājums – vai satikšanās rezultātā var tikt apdraudēta drošība.

No Kodeksa normām varot secināt, ka notiesātie, kuri ir saņēmuši brīvības atņemšanas iestādes priekšnieka atļauju īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju, juridiski nav uzskatāmi par īslaicīgi atbrīvotiem no soda izciešanas. Tādējādi uz šādām personām joprojām attiecoties apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums, kas liedz tām doties uz citām brīvības atņemšanas iestādēm, lai satiktos ar tur ieslodzījumā esošām personām.

Brīvības atņemšanas soda izpilde jebkurā gadījumā esot nesaraujami saistīta ar notiesāto personu tiesību un saskarsmes iespēju ierobežojumiem. Esot jāņem vērā tas, ka nav aizliegti citi saziņas veidi – sarakste un sazvanīšanās. Neesot pamatots Pieteikuma iesniedzēja arguments par situācijas absurdumu, ko viņš saskata tajā apstākļi, ka notiesātajiem ir atļauts citam ar citu satikties konkrētajā brīvības atņemšanas iestādē. Šāda savstarpēja ikdienas saskarsme esot neizbēgama un neesot uzskatāma par notiesāto personu satikšanos Kodeksa izpratnē. Tāpat Ieslodzījuma vietu pārvalde norāda, ka neesot skaidrs, kādēļ pilngadīgais Pieteikuma iesniedzējs savā pieteikumā piemin vecāku un bērnu tiesības.

Satikšanās ar ģimenes locekļiem varot sekmēt notiesātās personas resocializāciju tikai tad, ja ir saskatāms noteikts šo personu saiknes sociālais lietderīgums. Šāds lietderīgums neesot saskatāms, ja notiesātā ģimenes locekļi paši pārkāpj likumu.

Aplūkojot gadījumus, kad vairāku paaudžu pārstāvji ir izcietuši brīvības atņemšanas sodu ieslodzījuma vietās, esot jāsecina, ka sociālo un morālo vērtību skala attiecīgajās ģimenēs ir degradēta līdz absurdam. Šādas antisociālas un ārpus likuma dzīvojošas ģimenes apgrūtinot un nereti pat pilnībā paralizējot resocializācijas procesu. Tas ļoti uzskatāmi norādot uz kopējo sabiedrības apdraudējumu. Tādēļ šādu personu kontaktēšanās esot preventīvos nolūkos un pārējās sabiedrības drošības dēļ samazināma līdz minimumam un pakļaujama stingrai kontrolei.

7. Pieaicinātā persona – Latvijas Cilvēktiesību centrs – norāda, ka apstrīdētā norma, ciktāl tā attiecas uz ģimenes locekļiem un personām, kuras pielīdzināmas radniekiem emocionālo saišu ziņā, neatbilst Satversmes 96. pantam.

Apstrīdētā norma paredzot absolūtu aizliegumu notiesātajiem satikties ar apcietinātām personām un personām, kuras izcieš sodu citās brīvības atņemšanas iestādēs. Tomēr, ņemot vērā nepieciešamību saglabāt notiesātā ģimenes saites, esot būtiski nošķirt viņa tikšanos ar ģimenes locekļiem un tikšanos ar citām personām.

Ar brīvības atņemšanu saistīta soda izpilde neizbēgami esot saistīta ar cilvēktiesību ierobežojumiem, tomēr šie ierobežojumi nedrīkstētu novest pie izstumšanas no sabiedrības un ģimenes saišu iziršanas. Kriminālsoda izpildes mērķi – prevencija, resocializācija un tiesiska uzvedība pēc soda izciešanas – neesot sasniedzami, nenodrošinot notiesātajiem sakarus ar ģimenes locekļiem un ārpasauli. Turklāt ģimenes saites esot uzturamas neatkarīgi no tā, kur atrodas ģimenes locekļi. Pretējais nozīmētu ģimeņu šķirošanu, kas neatbilstot tiesiskās vienlīdzības principam. Ģimenes institūta aizsardzības diferencēšana atkarībā no ģimenes locekļu pastrādātām darbībām nozīmētu neuzticēšanos valsts izveidotajai penitenciārajai sistēmai. Notiesātajam pilnībā liedzot tikt ar kādu ģimenes locekli, viņš tiekot nevis sociāli reintegrēts, bet gan izolēts.

Notiesāto tiesības satikties ar ģimenes locekļiem esot ietvertas virknē starptautisko cilvēktiesību dokumentu. Šajos dokumentos neesot tieši noteiktas

vairāku notiesāto – vienas ģimenes locekļu – tiesības tikt, bet konceptuāli šādas tikšanās neatšķiroties no citām.

Apstrīdētā norma aizliedzot individuālu izvērtējumu, kas varētu tikt veikts, ņemot vērā personas individuālās pazīmes, piesprietā soda smagumu, uzvedību ieslodzījuma vietā, ģimenes locekļa veselības stāvokli un citus apstākļus. Kaut arī notiesāto savstarpējas tikšanās ierobežojumam ir leģitīms mērķis – jaunu noziedzīgu nodarījumu iespējamības novēršana –, valsts tomēr nedrīkstot ieviest vispārējus ierobežojumus, neparedzot iespēju pārliecināties par to, ka attiecīgais ierobežojums katrā konkrētajā gadījumā ir atbilstošs un nepieciešams. Tādējādi notiesāto savstarpējas tikšanās ierobežojums, kaut arī tas var būt nepieciešams drošības labad, nevarot tikt atzīts par atbilstošu Satversmei tikmēr, kamēr nav pamatoti atspēkoti visi citi pamattiesības mazāk ierobežojoši šā mērķa sasniegšanas līdzekļi. Apstrīdētā norma tās imperatīvi absolūtā rakstura dēļ neatbilstot samērīguma principam, nenodrošinot līdzsvaru starp kriminālsoda piemērošanas mērķiem un ieslodzīto personu tiesībām uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību, turklāt negatīvi iespaidojot arī ieslodzīto resocializāciju.

Secinājumu daļa

8. Pieteikuma iesniedzējs lūdzis atzīt, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmei tādēļ, ka tā liedz notiesātajam, kurš izcieš sodu brīvības atņemšanas iestādē, tikt ar viņa māti, kura izcieš sodu citā brīvības atņemšanas iestādē, tomēr saņēmusi attiecīgās iestādes priekšnieka atļauju īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju.

Apstrīdētā norma noteic, ka notiesātajiem nav atļautas satikšanās ar apcietinātām personām un personām, kuras izcieš sodu citās brīvības atņemšanas iestādēs. Tātad tiesisko seku ziņā šāds aizliegums vienādi attiecas gan uz notiesāto personu, kura vēlas tikt ar apcietinājumā esošu personu, gan uz notiesāto personu, kura vēlas tikt ar personu, kas izcieš sodu citā brīvības atņemšanas iestādē. Turklāt šāds aizliegums ir noteikts neatkarīgi no tā, kādas ir abu personu

savstarpējās attiecības un vai viens no notiesātajiem ir saņēmis atļauju īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju.

Izskatot lietu, kas ierosināta pēc konstitucionālās sūdzības, Satversmes tiesai jāņem vērā Satversmes tiesas likuma prasības un jāizvērtē apstrīdētās normas satversmība tiktāl, ciktāl tas nepieciešams konstitucionālās sūdzības iesniedzēja pamattiesību aizsardzībai. Tāpat tiesai ir jāievēro vienlīdzības princips un jāvērtē visu to personu situācija, kuras atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos ar konstitucionālās sūdzības iesniedzēju. Ja konstitucionālajā sūdzībā apstrīdētā tiesību norma ir piemērojama vairākām atšķirīgām situācijām, Satversmes tiesai jāprecizē, ciktāl tā izvērtēs apstrīdēto normu (*sal. sk., piemēram, Satversmes tiesas 2014. gada 13. jūnija sprieduma lietā Nr. 2014-02-01 9. punktu*).

8.1. Apstrīdētā norma attiecas uz plašu atšķirīgu situāciju kopumu. Tādējādi, precizējot lietas izskatīšanas robežas, Satversmes tiesa visupirms pārbaudīs to, vai apstrīdētās normas satversmība ir vērtējama arī daļā, kas liedz notiesātajai personai tikties ar personu, kas atrodas apcietinājumā.

Satversmes tiesa ir secinājusi, ka gadījumā, ja lieta ir ierosināta pēc konstitucionālās sūdzības, būtiska nozīme ir piešķirama tieši lietas faktiskajiem apstākļiem, kuros apstrīdētā norma ir aizskārusi pieteikuma iesniedzēja pamattiesības (*sal. sk., piemēram, Satversmes tiesas 2011. gada 25. oktobra sprieduma lietā Nr. 2011-01-01 12. punktu*). Kā jau tika minēts iepriekš, Pieteikuma iesniedzējs ir vērsies tiesā sakarā ar tādu situāciju, ka notiesātā persona, atrodoties brīvības atņemšanas iestādē, vēlas tikties ar personu, kura izcieš sodu citā brīvības atņemšanas iestādē. Lietā iegūtie pieaicināto personu viedokļi arī attiecas galvenokārt uz šādām situācijām.

Jāņem vērā tas, ka apcietinājuma kā drošības līdzekļa mērķis ir atšķirīgs no brīvības atņemšanas soda mērķa un tāpat atšķiras arī situācijas, kad tas tiek piemērots. Turklāt personu var turēt apcietinājumā tikai tik ilgi, cik tas nepieciešams kriminālprocesa normālas norises nodrošināšanai, bet ne ilgāk, kā to sakarā ar konkrēto noziedzīgo nodarījumu, kas norādīts lēmumā par šīs personas atzīšanu par aizdomās turēto vai saukšanu pie kriminālatbildības, pieļauj

Kriminālprocesa likums (*sk. Kriminālprocesa likuma 277.–279. pantu*), un ne ilgāk par maksimālo brīvības atņemšanas termiņu, ko tiesa var piespriest par noziedzīgo nodarījumu, kura izdarīšanā persona ir apsūdzēta, vai par brīvības atņemšanas termiņu, kuru tiesa ar notiesājošu spriedumu ir piespriedusi (*sk. Kriminālprocesa likuma 277. panta desmito daļu*). Apcietinājuma kā drošības līdzekļa ilgums vairumā gadījumu ir mazāks nekā brīvības atņemšanas soda ilgums.

Apcietinājuma mērķis ir nodrošināt sabiedrības un atsevišķu personu drošības aizsardzību – lai netiktu pieļauts tas, ka persona, kura tiek turēta aizdomās vai ir apsūdzēta par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, nelikumīgi iejaucas kriminālprocesa gaitā, un netiktu izdarīts jauns noziedzīgs nodarījums, – un tādējādi nodrošināt objektīvu lietas izpēti un objektīva nolēmuma pieņemšanu, kā arī vainīgās personas saukšanu pie kriminālatbildības (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 28. jūnija sprieduma lietā Nr. 2018-24-01 16. punktu*). Turpretim Krimināllikumā paredzēto sodu, tostarp brīvības atņemšanas soda, mērķis saskaņā ar Krimināllikuma 35. panta otro daļu ir aizsargāt sabiedrības drošību, atjaunot taisnīgumu, sodīt vainīgo personu par izdarīto noziedzīgo nodarījumu, resocializēt sodīto personu, kā arī panākt, lai notiesātais un citas personas pildītu likumu un atturētos no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas. Par atšķirīgu cilvēktiesību ierobežojumu pieļaujamību attiecībā uz personām, kas atrodas apcietinājumā, un personām, kas izcieš brīvības atņemšanas sodu, liecina Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā atzītais, ka krimināllietu izmeklēšanas stadijā apcietināto kontakti ar ārpusauli var tikt ierobežoti lielākā mērā nekā pēc izmeklēšanas pabeigšanas (*sal. sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2015. gada 20. jūnija sprieduma lietā “Khoroshenko v. Russia”, pieteikums Nr. 41418/04, 124. punktu*).

No lietā iegūtajiem materiāliem neizriet tas, ka lietas dalībnieki vai pieaicinātās personas būtu izteikuši viedokli par iepriekšminētajām apcietinājuma mērķa un brīvības atņemšanas soda mērķa atšķirībām un šo atšķirību ietekmi uz apstrīdētās normas satversmības izvērtējumu. Tādējādi, citstarp ņemot vērā arī pieteikumā ietvertos argumentus, secināms, ka nav pamata lietu izskatīt daļā par

to, ka apstrīdētā norma liedz notiesātai personai tikties ar personu, kas atrodas apcietinājumā.

8.2. Apstrīdētā norma attiecas uz gadījumiem, kad notiesātā persona vēlas tikties ar jebkuru citu personu, kas atrodas apcietinājumā vai citā brīvības atņemšanas iestādē. Arī Saeima savā atbildes rakstā atzīst, ka apstrīdētā norma atsevišķi neizceļ gadījumus, kad personas, kuras vēlas satikties, ir radnieki (*sk. Saeimas atbildes rakstu lietas materiālu 1. sēj. 82. lp.*). Tomēr no pieteikuma izriet, ka Pieteikuma iesniedzējs iebilst nevis pret to, ka ir aizliegtas visu veidu satikšanās ar personām, kuras atrodas citās brīvības atņemšanas iestādēs, bet gan tikai pret to, ka apstrīdētā norma liedz viņam satikties ar tuvu ģimenes locekli – māti, kura izcieš sodu citā brīvības atņemšanas iestādē. Arī Saeima savā atbildes rakstā un pieaicinātās personas savos viedokļos galvenokārt ir izteikušās tieši par šo aspektu.

Tātad, ņemot vērā pieteikumā minētos argumentus un citus lietas materiālus, secināms, ka lietas pamatjautājums ir par to, vai apstrīdētā norma, saskaņā ar kuru notiesātajam nav atļauts tikties ar personām, kas izcieš sodu citās brīvības atņemšanas iestādēs, atbilst tiesībām uz privātās dzīves neaizskaramību tiktāl, ciktāl tā neļauj notiesātajam tikties ar ģimenes locekļiem.

8.3. Turklāt Pieteikuma iesniedzēja situācijā nozīmīgs apstāklis ir tas, ka viena no personām ir saņēmusi brīvības atņemšanas iestādes priekšnieka atļauju īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju. Proti, izskatāmā lieta neattiecas uz situācijām, kad neviena no personām šādu atļauju nav saņēmusi.

Saeima savā atbildes rakstā un Tieslietu ministrija savā viedoklī norāda, ka, atļaujot notiesātajai personai tikties ar ģimenes locekli, kas izcieš sodu citā brīvības atņemšanas iestādē, būtu jāņemj, piemēram, par notiesātā konvojēšanu vai par to, kurš segs transporta biļešu iegādes izmaksas (*sk. Saeimas atbildes rakstu lietas materiālu 1. sēj. 87. un 88. lp. un Tieslietu ministrijas viedokli lietas materiālu 1. sēj. 117. lp.*). Tomēr Satversmes tiesa uzsver, ka konkrētajā lietā nav strīda par valsts pozitīvajiem pienākumiem – proti, pienākumu nodrošināt personām, kuras izcieš sodu divās dažādās brīvības atņemšanas iestādēs, iespēju satikties, tās nogādājot vienu pie otras, sedzot transporta biļešu iegādes izmaksas

vai kādā citādā veidā. Izskatāmajā lietā apstrīdētā norma ir attiecināta uz situācijām, kad šādu personu satikšanās tiek liegta, pat ja viena no personām ir saņēmusi brīvības atņemšanas iestādes priekšnieka atļauju īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju. Proti, izskatāmā lieta attiecas uz likumdevēja negatīvo pienākumu, kas liedz valstij nepamatoti iejaukties personas privātajā un ģimenes dzīvē.

Tādējādi izskatāmajā lietā Satversmes tiesa izvērtēs to, vai apstrīdētā norma, ciktāl tā noteic, ka notiesātajam aizliegts tikt ar ģimenes locekli tad, ja šis ģimenes loceklis ir persona, kura izcieš sodu citā brīvības atņemšanas iestādē un ir saņēmusi attiecīgās iestādes priekšnieka atļauju īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju, atbilst Satversmes 96. pantam.

9. Pieteikuma iesniedzējs norādījis, ka apstrīdētā norma viņam nesamērīgi ierobežo Satversmes 96. pantā ietvertās pamattiesības, jo liedz tikt ar ģimenes locekli – māti.

Satversmes 96. pants noteic: “Ikvienam ir tiesības uz privātās dzīves, mājokļa un korespondences neaizskaramību.”

Satversmes tiesa iepriekš, konkretizējot Satversmes 96. pantā ietvertās tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību, ir norādījusi, ka šīs tiesības aptver vairākus aspektus (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 6. marta sprieduma lietā Nr. 2018-11-01 16.1. punktu*). Satversmes 96. pantā lietotais jēdziens “privātā dzīve” ir plašs un sevī ietver citstarp ģimenes dzīvi, kā arī mājokļa un korespondences neaizskaramību. Turklāt tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību ietver arī tiesības dibināt un attīstīt attiecības ar citiem cilvēkiem (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2008-42-01 8. un 10. punktu*).

9.1. Satversmes tiesa ir secinājusi, ka brīvības atņemšanas soda izpildes mērķis ir tiesas spriedumā paredzētajā laikā efektīvi piemērot notiesātajam visus soda elementus, tādējādi nodrošinot viņa resocializāciju un tiesisku uzvedību pēc atbrīvošanas no brīvības atņemšanas soda izciešanas (*sk. Satversmes tiesas*

2011. gada 9. jūnija sprieduma lietā Nr. 2010-67-01 11.1. punktu). Arī soda izpildes režīmam, kas tiek piemērots notiesātajam, ir jābūt vērstam uz to, lai notiesātajam veidotos sociāli pozitīva vērtību izpratne. Tādēļ persona, kas izcieš sodu ieslodzījuma vietā, saglabā savas pamattiesības, tostarp tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību (*sal. sk. Satversmes tiesas 2008. gada 21. oktobra sprieduma lietā Nr. 2008-02-01 9.1. punktu*).

Pieteikuma iesniedzējs, Saeima un Tieslietu ministrija norāda uz Eiropas cietumu noteikumiem, tostarp uz to 24.1. apakšpunktu, kas noteic, ka ieslodzītajam jāļauj satikties ar citiem cilvēkiem, tostarp ģimenes locekļiem, kā arī sazināties ar tiem, cik bieži vien iespējams, sarakstoties, komunicējot pa telefonu vai izmantojot citus saziņas veidus.

Ieslodzītajam piemīt tās pašas Satversmē ietvertās cilvēka pamattiesības, kas piemīt citām personām. Tomēr tās var tikt ierobežotas atbilstoši ieslodzījuma jēgai un pamattiesību ierobežojumi ieslodzījuma vietās izriet no nepieciešamajām un neizbēgamajām ieslodzījuma sekām, kā arī konkrētā ieslodzītā situācijas (*sal. sk. Satversmes tiesas 2014. gada 10. jūnija sprieduma lietā Nr. 2013-18-01 12. punktu*).

Iepriekšminēto ierobežojumu dēļ ieslodzījuma vietā esošās personas iespējas uzturēt kontaktus un attiecības ar citām personām samazinās, tāpēc ir jācenšas, cik vien tas iespējams, mazināt šādas ieslodzījuma negatīvās sekas, kas var izpausties kā atsvešināšanās no ģimenes locekļiem (*sal. sk. Satversmes tiesas 2009. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2008-42-01 10. punktu un 2019. gada 7. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-25-01 26. punktu*). Personas tikšanās ar citām personām, it īpaši ģimenes locekļiem, ir būtisks cilvēka tiesību uz privātās dzīves neaizskaramību īstenošanas priekšnoteikums, jo šādas satikšanās ļauj personām atjaunot un nostiprināt savstarpējās attiecības, tostarp ģimenes attiecības. Šīs tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību, kas citstarp ietver iespēju tikt ar ģimenes locekļiem, ir attiecināmas arī uz ieslodzītajām personām, tostarp personām, kas vēlas tikt ar ģimenes locekļiem, kuri izcieš sodu citās brīvības atņemšanas iestādēs.

9.2. Konkretizējot Satversmē noteikto pamattiesību saturu, jāņem vērā arī Latvijas starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā. Satversmes 89. pants noteic, ka valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar Satversmi, likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem. No šā panta izriet, ka likumdevēja mērķis ir panākt Satversmē ietverto cilvēktiesību normu harmoniju ar starptautisko tiesību normām. Latvijai saistošās starptautiskās cilvēktiesību normas un to piemērošanas prakse konstitucionālo tiesību līmenī kalpo arī par konkretizācijas līdzekli, lai noteiktu vispārējo tiesību principu saturu un apjomu, ciktāl tas nenoved pie Satversmē ietverto pamattiesību aizsardzības samazināšanas (*sal. sk. Satversmes tiesas 2016. gada 12. maija sprieduma lietā Nr. 2015-14-0103 15.1. punktu*).

Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 8. pantā ir noteiktas tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību. Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir skaidrojusi, ka tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību ietver sevī arī tiesības dibināt un attīstīt attiecības ar citiem cilvēkiem (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1992. gada 16. decembra sprieduma lietā “Niemiets v. Germany”, pieteikums Nr. 13710/88, 29. punktu un 2008. gada 25. novembra sprieduma lietā “Biriuk v. Lithuania”, pieteikums Nr. 23373/03, 34. punktu*). Savukārt tiesības uz ģimenes dzīves neaizskaramību nozīmē tiesības uzturēt attiecības ar ģimenes locekļiem. Turklāt būtisks ģimenes dzīves elements ir vecāku un bērnu iespēja baudīt vienam otra sabiedrību (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2008. gada 17. jūlija sprieduma lietā “X v. Croatia”, pieteikums Nr. 11223/04, 36. punktu*).

Pieteikuma iesniedzējs citstarp vairākkārt norādījis uz savām kā bērna tiesībām un bērna tiesību un interešu prioritāti, atsaucoties arī uz Apvienoto Nāciju Organizācijas 1989. gada 20. novembra Bērna tiesību konvenciju (turpmāk – Bērna tiesību konvencija). Bērna tiesību konvencijas 1. pants noteic, ka par bērnu tiek uzskatīts ikviens cilvēks, kas nav sasniedzis 18 gadu vecumu, ja vien saskaņā ar attiecīgiem tiesību aktiem pilngadība neiestājas agrāk. Tādējādi bērna tiesības un intereses tiek aizsargātas konkrēta vecuma robežās, kas izriet no bērna tiesības regulējošiem normatīvajiem aktiem. Ņemot vērā to, ka Pieteikuma

iesniedzējs konstitucionālās sūdzības iesniegšanas brīdī bija 25 gadus vecs, viņa gadījums neietilpst bērna tiesības regulējošu normatīvo aktu tvērumā.

Attiecībā uz jebkuru notiesāto personu Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi: lai gan ar brīvības atņemšanu ir neizbēgami saistīti arī personas privātās un ģimenes dzīves ierobežojumi, ieslodzītās personas tiesību uz ģimenes dzīves neaizskaramību īstenošanas būtisks priekšnoteikums ir tas, ka valsts iestādes dod ieslodzītajai personai iespēju uzturēt kontaktus ar tuviem ģimenes locekļiem (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2015. gada 20. jūnija sprieduma lietā “Khoroshenko v. Russia”, pieteikums Nr. 41418/04, 106. punktu un Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2002. gada 28. novembra sprieduma lietā “Lavents pret Latviju”, pieteikums Nr. 58442/00, 139. punktu*). Taču Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir vairākkārt atzinusi arī to, ka zināma kontrole pār ieslodzīto personu saskarsmi ar ārpasauli var būt nepieciešama un pati par sevi nav pretrunā ar tiesībām uz privātās dzīves neaizskaramību (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2018. gada 4. decembra sprieduma lietā “Michno v. Lithuania”, pieteikums Nr. 29826/15, 69. punktu*).

Nepieciešamība notiesātajam, kurš atrodas brīvības atņemšanas iestādē, atjaunot saites ar ģimeni un tuviniekiem ir izcelta arī Ministru kabineta 2015. gada 24. septembra rīkojumā Nr. 580 “Par Ieslodzīto resocializācijas pamatnostādņem 2015.–2020. gadam”. Tajā kā viens no uzdevumiem, kuri palīdzētu sasniegt resocializācijas politikas mērķus, ir minēts uzdevums veicināt notiesātā sociāli pozitīvas attiecības ar ģimeni.

Līdz ar to Satversmes 96. pantā ietvertu tiesību uz privātās dzīves neaizskaramību tvērumā ietilpst notiesātās personas tiesības veidot un uzturēt attiecības ar ģimenes locekli arī tad, ja viņš izcieš sodu citā brīvības atņemšanas iestādē.

10. Kodeksa 45. panta pirmā, otrā un trešā daļa atkarībā no cietuma veida un soda izciešanas režīma pakāpes notiesātajam paredz divu veidu satikšanās ar citām personām, tostarp radniekiem, – īslaicīgās satikšanās un ilglaicīgās

satikšanās. Apstrīdētā norma liedz notiesātajai personai šādas satikšanās ar ģimenes locekli, kurš izcieš sodu citā brīvības atņemšanas iestādē.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi, ka aizliegums personai, kura atrodas brīvības atņemšanas iestādē, tikties ar ģimenes locekļiem ir uzskatāms par tiesību uz ģimenes dzīves neaizskaramību ierobežojumu (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2020. gada 18. februāra sprieduma lietā "Kungurov v. Russia", pieteikums Nr. 70468/17, 17. punktu*).

Jau iepriekš tika secināts, ka tikšanās ar ģimenes locekļiem un savstarpēju kontaktu uzturēšana un atjaunošana ir nozīmīgs personas tiesību uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību īstenošanas elements. Apstrīdētā norma, kas pēc būtības liedz notiesātai personai tikties ar ģimenes locekli, ierobežo notiesātās personas pamattiesības šajā aspektā tajos gadījumos, kad šis ģimenes loceklis izcieš sodu citā brīvības atņemšanas iestādē.

Līdz ar to apstrīdētā norma notiesātajam, kurš vēlas satikties ar ģimenes locekli, kas izcieš sodu citā brīvības atņemšanas iestādē, ierobežo Satversmes 96. pantā ietvertās pamattiesības.

11. Tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību var ierobežot, ja šāds ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, tam ir leģitīms mērķis un tas ir samērīgs.

Tādējādi, lai izvērtētu apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 96. pantam, visupirms jāpārbauda, vai pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, proti:

- 1) vai likums ir pieņemts, ievērojot normatīvajos aktos paredzēto kārtību;
- 2) vai likums ir izsludināts un publiski pieejams atbilstoši normatīvo aktu prasībām;
- 3) vai likums ir pietiekami skaidri formulēts, lai persona varētu izprast no tā izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tā piemērošanas sekas (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 28. jūnija sprieduma lietā Nr. 2018-24-01 11. punktu*).

Aizliegums notiesātai personai tikties ar personām, kuras izcieš sodu citās brīvības atņemšanas iestādēs, Kodeksā tika iekļauts ar likumu “Grozījumi Latvijas Sodu izpildes kodeksā”, kas stājas spēkā 2004. gada 9. decembrī.

Lietas dalībnieki un pieaicinātās personas ir vienisprātis un arī Satversmes tiesai nerodas šaubas par to, ka apstrīdētā norma pieņemta normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā, ir izsludināta un publiski pieejama atbilstoši normatīvo aktu prasībām, kā arī ir skaidri formulēta.

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu.

12. Secinot, ka pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, Satversmes tiesai jāturpina ierobežojuma vērtēšana, pārbaudot, vai tas noteikts leģitīma mērķa labad.

Ikvienu pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2005. gada 22. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-19-01 9. punktu*).

Ja tiesību normā ir noteikti tiesību ierobežojumi, tad pienākums uzrādīt un pamatot šādu ierobežojumu leģitīmo mērķi Satversmes tiesas procesā visupirms ir institūcijai, kas izdevusi apstrīdēto aktu, konkrētajā gadījumā – Saeimai (*sal. sk., piemēram, Satversmes tiesas 2012. gada 1. novembra sprieduma lietā Nr. 2012-06-01 12. punktu un 2014. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2014-05-01 18. punktu*).

Saeimas atbildes rakstā norādīts, ka apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums, tāpat kā citi no brīvības atņemšanas fakta automātiski izrietošie ierobežojumi, ir vērsts uz to, lai notiesātais turpmāk neizdarītu noziedzīgus nodarījumus un, atgriežoties brīvībā, vēlētos un spētu dzīvot likumpaklausīgu dzīvi, kā arī lai nodrošinātu ieslodzījuma vietā tiesisku vidi. Apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums izrietot gan no notiesātās personas resocializācijas mērķa, gan no ieslodzījuma vietas iekšējās kārtības un sabiedrības drošības aspektiem. Tātad apstrīdētā norma aizsargājot sabiedrības drošību un citu

personu tiesības. To, ka apstrīdētās normas leģitīmais mērķis varētu būt sabiedrības drošības aizsardzība, norādījis arī Pieteikuma iesniedzējs.

Satversmes tiesa atzinusi, ka sabiedrības drošības aizsardzība kā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis ir saistāma ar demokrātiskās valsts iekārtas aizsardzību un tiek atzīta par pieļaujamu galvenokārt tādos gadījumos, kad tiek skarti jautājumi par valsts vai sabiedrības drošības apdraudējumiem. Šādā gadījumā jākonstatē objektīvi pastāvoša vai potenciāli iespējama saikne starp konkrētā tiesiskā regulējuma pieņemšanu un sabiedrības drošības stiprināšanu, drošības apdraudējuma novēršanu vai mazināšanu (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-01-01 12.2. punktu*).

Satversmes tiesa piekrīt tam, ka apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums, kas liedz notiesātai personai tikties ar ģimenes locekli, kurš izcieš sodu citā brīvības atņemšanas iestādē, ir noteikts ar mērķi aizsargāt sabiedrības drošību. Ierobežojuma mērķis ir gan novērst kārtības un drošības apdraudējumus brīvības atņemšanas iestādes iekšienē, gan mazināt iespēju, ka šādi pārkāpumi tiks izdarīti, personai nonākot ārpus brīvības atņemšanas iestādes teritorijas – vai nu pēc tam, kad tā saņēmusi atļauju īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādi, vai arī pēc brīvības atņemšanas soda izciešanas.

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertajam ierobežojumam, kas liedz notiesātai personai tikties ar ģimenes locekli, kurš izcieš sodu citā brīvības atņemšanas iestādē, ir leģitīms mērķis – sabiedrības drošības aizsardzība.

13. Izvērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, Satversmes tiesai jāpārbauda:

1) vai izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai, proti, vai ar izraudzīto līdzekli var sasniegt leģitīmo mērķi;

2) vai šāda rīcība ir nepieciešama, proti, vai leģitīmo mērķi nevar sasniegt ar indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem;

3) vai ierobežojums ir atbilstošs, proti, vai labums, ko iegūst sabiedrība, ir lielāks par indivīda tiesībām nodarīto kaitējumu.

Ja tiek atzīts, ka pamattiesību ierobežojums neatbilst kaut vienam no šiem kritērijiem, tad tas neatbilst samērīguma principam un ir prettiesisks (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2007. gada 16. maija sprieduma lietā Nr. 2006-42-01 11. punktu un 2018. gada 14. decembra sprieduma lietā Nr. 2018-09-0103 18. punktu*).

14. Likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai, ja ar konkrēto regulējumu šis mērķis tiek sasniegts (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2010. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-01-01 13. punktu*).

Apstrīdētā norma nodrošina to, ka notiesātais nesatiekas ar citām personām, tostarp ģimenes locekļiem, kas izcieš sodu citās brīvības atņemšanas iestādēs. Tādējādi apstrīdētās normas piemērošana nodrošina to, ka, ierobežojot notiesātā tiesības tikties ar šādām personām, tiek novērsts iespējamais sabiedrības drošības apdraudējums. Pastāv iespēja, ka šādu notiesāto personu satikšanās laikā varētu notikt nekārtības, jaunu gan ieslodzījuma vietā, gan ārpus tās realizējamu noziedzīgu nodarījumu plānošana, kā arī nevēlama satura informācijas apmaiņa. Personām, kuras iepriekš ir veikušas noziedzīgus nodarījumus, var būt negatīva ietekme vienai uz otru. Var piekrist Tieslietu ministrijas viedoklī norādītajam, ka šādu personu kontaktēšanās vismaz daļā gadījumu paaugstina pēc soda izciešanas iespējama recidīva risku, neveicina personas labošanos, kā arī apdraud ieslodzījuma vietas iekšējo kārtību.

Tādējādi, liedzot notiesātajam tikties ar personu, kura izcieš sodu citā brīvības atņemšanas iestādē, tiek samazināta sabiedrības drošības apdraudējuma iespējamība.

Līdz ar to izraudzītais līdzeklis ir piemērots leģitīmā mērķa sasniegšanai.

15. Pamattiesību ierobežojums ir nepieciešams, ja nepastāv citi līdzekļi, kuri būtu tikpat iedarbīgi un kurus izvēloties personu pamattiesības tiktu

ierobežotas mazāk (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2018. gada 26. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2017-18-01 21.3.2. punktu*).

Saudzējošāks līdzeklis ir nevis jebkurš cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru var sasniegt leģitīmo mērķi vismaz tādā pašā kvalitātē (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2010. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-01-01 14. punktu*). Satversmes tiesas kompetencē ir pārbaudīt to, vai nepastāv alternatīvi līdzekļi, kas personām Satversmē noteiktās pamattiesības aizskartu mazāk (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 19. punktu*).

15.1. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka leģitīmo mērķi iespējams sasniegt ar indivīda pamattiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Proti, mazāk ierobežojošs līdzeklis būtu tāds tiesiskais regulējums, kas paredzētu katras situācijas apstākļu individuālu izvērtēšanu, kuras rezultātā brīvības atņemšanas iestādes priekšnieks, tāpat kā tas jau ir paredzēts Kodeksa 45. panta piektās daļas otrajā teikumā, varētu lemt par attiecīgās atļaujas došanu vai – tieši pretēji – nedošanu.

Apstrīdētā norma paredz, ka tajā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis tiks sasniegts, neļaujot nevienam notiesātajam, kas atrodas brīvības atņemšanas iestādē, satikties ar ģimenes locekli, kurš izcieš sodu citā brīvības atņemšanas iestādē. Atšķirībā no Kodeksa 45. panta piektās daļas otrā teikuma, kurā ir paredzēts brīvības atņemšanas iestādes priekšnieka individuāls izvērtējums, lemjot par aizliegumu notiesātajam tikties ar kādu citu personu, apstrīdētajā normā šāds individuāls izvērtējums nav paredzēts.

Saskaņā ar Krimināllikuma 7. panta otro, trešo, ceturto un piekto daļu brīvības atņemšanas sodu personai var piemērot gan par kriminālpārkāpuma, gan par mazāk smaga, smaga vai sevišķi smaga nozieguma izdarīšanu. Šie noziedzīgie nodarījumi apdraud dažādas ar Krimināllikumu aizsargātās intereses, un to kaitīguma pakāpe ir atšķirīga. Tie var tikt izdarīti gan ar nodomu, gan aiz neuzmanības. Apstrīdētajā normā ietvertais aizliegums ir noteikts neatkarīgi no tā, kādu noziedzīgu nodarījumu katrs no ģimenes locekļiem izdarījis.

Proti, individuāla izvērtējuma neesības dēļ netiek apsvērts abu personu izdarīto noziedzīgo nodarījumu veids un smagums (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 18. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-32-01 18.2. punktu*). Tāpat netiek vērtēts tas, vai ģimenes locekļi konkrēto noziedzīgo nodarījumu ir izdarījuši kopīgi, kā arī abu personu uzvedība ieslodzījuma vietā, izciestās soda daļas ilgums un citi faktori, kuri individuāla izvērtējuma gadījumā ļautu brīvības atņemšanas iestādes priekšniekam nonākt pie pamatota secinājuma par to, vai konkrētā satikšanās var apdraudēt sabiedrības drošību. Turklāt arī no apstrīdētās normas izstrādes materiāliem nav gūstams apstiprinājums tam, ka likumdevējs būtu apsvēris jautājumu, vai tiešām ikviens notiesātais, kas izcieš sodu brīvības atņemšanas iestādē, ir tāds, kuram pilnībā atņemamas tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību šajā aspektā.

Satversmes tiesa norāda, ka šāds aizliegums, kas neparedz individuālu izvērtējumu, varētu būt pieļaujams tikai tad, ja būtu pilnīgi skaidrs, ka vienmēr, kad satiktos divas personas – notiesātais, kas izcieš sodu vienā brīvības atņemšanas iestādē, un notiesātais, kas izcieš sodu citā brīvības atņemšanas iestādē –, noteikti tiktu veiktas kādas darbības, kas apdraudētu sabiedrības drošību. Tikai šādā gadījumā individuāls izvērtējums nebūtu atzīstams par alternatīvu līdzekli, ar kuru leģitīmo mērķi var sasniegt tādā pašā kvalitātē.

Satversmes tiesa negūst apstiprinājumu tam, ka ikkatrs notiesātais, kas izdarījis jebkāda smaguma noziedzīgu nodarījumu, piemēram, noziedzīgu nodarījumu aiz neuzmanības, būtu automātiski uzskatāms par tik būtisku draudu sabiedrības drošībai, ka viņam noteiktais aizliegums tikties ar ģimenes locekli, kas izcieš sodu citā brīvības atņemšanas iestādē, būtu pamatots arī bez jebkāda individuāla izvērtējuma. Turklāt personas risku un citu apstākļu izvērtēšana resocializācijas procesa ietvaros atbilstoši Ministru kabineta 2013. gada 9. aprīļa noteikumu Nr. 191 “Notiesāto resocializācijas īstenošanas kārtība” 8. un 9. punktam pašlaik jau tiek veikta.

Individuāla izvērtējuma nepieciešamību, vērtējot notiesātās personas tiesības tikties ar ģimenes locekļiem, ir akcentējusi arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa. Lietā, kurā tāpat kā šajā lietā tika vērtēts ierobežojums, kurš izslēdza jebkādu

izvērtējumu, Eiropas Cilvēktiesību tiesa norādīja, ka nav pieļaujama šādu jautājumu regulēšana neelastīgā veidā un no Konvencijas dalībvalstīm tiek gaidīts, ka tās radīs tādu samērīguma izvērtēšanas metodiku, kas ļaus iestādēm līdzsvarot iesaistītās individuālās un sabiedrības intereses un ņemt vērā katra konkrētā gadījuma īpatnības (sk. *Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2012. gada 23. februāra sprieduma lietā "Trosin v. Ukraine", pieteikums Nr. 39758/05, 42. punktu*).

Jāuzsver, ka individuāla izvērtējuma gadījumā katrs brīvības atņemšanas iestādes priekšnieks izvērtētu risku, ko sabiedrības drošībai var radīt šāda notiesāto satikšanās. Proti, pirmkārt, tiktu kontrolēts tas, vai atbilstoši mērķim aizsargāt sabiedrības drošību notiesātajai personai var ļaut tikt ar ģimenes locekli, kurš izcieš sodu citā brīvības atņemšanas iestādē. Šādu izvērtējumu, līdzīgi kā tas paredzēts Kodeksa 45. panta piektās daļas otrajā teikumā, veiktu brīvības atņemšanas iestādes priekšnieks, lemjot par to, vai ļaut notiesātajam tikt ar konkrēto ģimenes locekli. Otrkārt, tiktu kontrolēts tas, vai ģimenes loceklis, kurš izcieš sodu citā brīvības atņemšanas iestādē, drīkst atstāt attiecīgās brīvības atņemšanas iestādes teritoriju. Šo izvērtējumu veiktu otras brīvības atņemšanas iestādes priekšnieks, lemjot par to, vai dot atļauju īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju.

15.2. Personas norobežošana no ār pasaules var ierobežot šīs personas iespējas vēlāk iekļauties sabiedrībā. Turpretim stabilas attiecības ar ģimeni un pozitīva attieksme pret sabiedrību kopumā var ne tikai veicināt resocializāciju, bet arī novērst noziedzīgu nodarījumu recidīvu (sk.: *Van Zyl Smit D., Snacken S. Principles of European Prison Law and Policy: Penology and Human Rights. Oxford: Oxford University, 2011, pp. 212–213*). Satversmes tiesa īpašu uzmanību pievērš notiesātās personas resocializācijas aspektam. Saeima un pieaicinātā persona Tieslietu ministrija norāda, ka apstrīdētajā normā ietvertais aizliegums ir svarīgs notiesātās personas veiksmīgai resocializācijai, jo veicina resocializācijas procesā jau panākto rezultātu noturību. Apstrīdētajā normā ietvertais aizliegums veicinot tikai sociāli pozitīvu kontaktēšanos ar ģimenes locekļiem, bet nepieļaujot notiesātā kontaktu ar tādiem ģimenes locekļiem, kuri viņu varētu ietekmēt negatīvi.

Tomēr jānorāda, ka Satversmes tiesa jau iepriekš, vērtējot notiesāto savstarpējas sarakstes aizliegumu, norādīja, ka to nevar uzskatīt par resocializācijas elementu (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 18. decembra sprieduma lietā Nr. 2009-10-01 15.1 punktu*).

Vērtējot resocializācijas procesu un tā mērķi, ir nepieciešams uzsvērt, ka atsevišķās situācijās, kā to norādījusi Saeima, šāda satikšanās tiešām varētu aizkavēt resocializācijas procesu. Tas varētu notikt, personai atkal nonākot vidē, kas, iespējams, jau iepriekš virzīja šo personu uz noziedzīgu rīcību. Tādējādi konkrētais aizliegums atsevišķās situācijās varētu kalpot resocializācijas atbalstam. Tomēr nevar apgalvot, ka ar šādu aizliegumu vienmēr tiktu panākts vēlamais rezultāts. Nav pamata uzskatīt, ka tikšanās ar ģimenes locekli, kurš izcieš sodu citā brīvības atņemšanas iestādē, uz notiesāto personu nevarētu atstāt arī pozitīvu ietekmi. Tas varētu notikt, piemēram, situācijā, kad viena notiesātā persona resocializācijas procesā jau ir sasniegusi ievērojamu progresu, mainījusi savu attieksmi pret noziedzīgo nodarījumu un spērusi soļus ceļā uz likumpaklausīgu dzīvi. Šādā situācijā pozitīvi varētu tikt ietekmēta arī otra notiesātā persona. Tieši tāpēc resocializācijai atbilstoši tās mērķiem būtu jāietver attiecīgo gadījumu individuāls izvērtējums, jo tikai pēc tā veikšanas varētu secināt, ka aizliegums tikties ģimenes locekļiem, kuri izcieš sodu dažādās brīvības atņemšanas iestādēs, kalpos resocializācijas mērķiem.

15.3. Līdz ar to Satversmes tiesa secina, ka apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma legītīmo mērķi līdzvērtīgā kvalitātē ir iespējams sasniegt ar alternatīviem līdzekļiem. Proti, alternatīvais līdzeklis, kas notiesātajai personai, kura vēlas tikties ar ģimenes locekli, kas izcieš sodu citā brīvības atņemšanas iestādē, Satversmes 96. pantā ietvertās pamattiesības ierobežotu mazāk, būtu katra attiecīga notiesātās personas lūguma individuāla izvērtēšana. Izvērtējot lūgumu atļaut konkrēto satikšanos, tiktu lemts par tās pieļaujamību. Ja tiktu secināts, ka satikšanās neapdraudēs sabiedrības drošību, varētu tikt pieņemts lēmums par atļauju satikties. Turpretim tad, ja tiktu secināts, ka satikšanās var apdraudēt sabiedrības drošību, tiktu pieņemts lēmums par satikšanās aizliegumu, līdzīgi kā tas jau paredzēts Kodeksa 45. panta piektās daļas otrajā teikumā. Šāds

regulējums ļautu individuāli izvērtēt risku, kādu katrs ieslodzītais var radīt sabiedrības drošībai. Tātad šāds līdzeklis ir uzskatāms par saudzējošāku līdzekli, ar kuru apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi iespējams sasniegt tādā pašā kvalitātē.

Līdz ar to apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 96. pantam.

16. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32. panta trešo daļu tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav noteikusi citādi.

Pieteikuma iesniedzējs lūdz atzīt apstrīdēto normu par spēkā neesošu no viņa pamattiesību aizskāruma rašanās brīža. Par aizskāruma rašanās brīdi var uzskatīt 2019. gada 10. jūliju, kad brīvības atņemšanas iestādes priekšnieks atteica Pieteikuma iesniedzējam ilglaicīgu satikšanos ar māti. Satversmes tiesa jau atzinusi, ka tās uzdevums ir pēc iespējas novērst pieteikuma iesniedzēja pamattiesību aizskārumu (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 25. punktu*). Lai pēc iespējas novērstu nelabvēlīgās sekas, ko Pieteikuma iesniedzējam radījusi apstrīdētās normas piemērošana, attiecībā uz viņu apstrīdētā norma ir atzīstama par spēkā neesošu no pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.

Attiecībā uz citām personām apstrīdētā norma zaudē spēku no šā sprieduma publicēšanas dienas. Satversmes tiesa norāda, ka, izskatot notiesāto iesniegtos lūgumus tikties ar ģimenes locekļiem, kuri izcieš sodu citā brīvības atņemšanas iestādē, gadījumos, kad viena no notiesātajām personām ir saņēmusi brīvības atņemšanas iestādes priekšnieka atļauju īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju, ir tieši piemērojams Satversmes 96. pants, kā arī šajā spriedumā ietvertās atziņas. Turklāt Satversmes tiesa vērš uzmanību uz to, ka resocializācijas ietvaros brīvības atņemšanas iestādēs, pamatojoties uz Kodeksu un Ministru kabineta 2013. gada 9. aprīļa noteikumiem Nr. 191 “Notiesāto resocializācijas īstenošanas kārtība”, jau tiek veikta notiesātā risku un vajadzību individuāla izvērtēšana, kuras mērķis ir noteikt katram notiesātajam individuālus un

atbilstošus piemērojamos resocializācijas līdzekļus antisociālas uzvedības un atkārtota noziedzīga nodarījuma riska pakāpes mazināšanai. Šo noteikumu 13. punkts paredz, ka izvērtēšanas rezultāti tiek fiksēti anketā, tajā citstarp ietverot informāciju par noziedzīgā nodarījuma motīviem un apstākļiem, notiesātā uzvedību brīvības atņemšanas iestādē, izglītību, darba pieredzi, ģimenes stāvokli, sociālajām attiecībām un dzīvesvietu. Tādā veidā katra notiesātā vajadzības un riski tiek apzināti un izvērtēti, sagatavojot resocializācijas plānu (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 7. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-25-01 29.2. punktu*). Tādējādi var secināt, ka citstarp šī anketa varētu tikt izmantota, brīvības atņemšanas iestādes priekšniekam lemjot par to, vai notiesātajam atļaujama satikšanās ar ģimenes locekli, kurš izcieš sodu citā brīvības atņemšanas iestādē un ir saņēmis attiecīgās iestādes priekšnieka atļauju īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu, kā arī 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

nosprieda:

1. Atzīt Latvijas Sodu izpildes kodeksa 45. panta piektās daļas pirmo teikumu, ciktāl tas bez individuāla izvērtējuma liedz notiesātai personai satikšanos ar ģimenes locekli, kurš izcieš sodu citā brīvības atņemšanas iestādē un ir saņēmis atļauju īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam.

2. Attiecībā uz konstitucionālās sūdzības iesniedzēju Artjomu Zablocki atzīt Latvijas Sodu izpildes kodeksa 45. panta piektās daļas pirmo teikumu, ciktāl tas bez individuāla izvērtējuma liedz notiesātai personai satikšanos ar ģimenes locekli, kurš izcieš sodu citā brīvības atņemšanas iestādē un ir saņēmis atļauju īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju, par

neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam un spēkā neesošu no viņa pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētāja

Sanita Osipova